

חבל נחלתו

רק של גוים – והגאון ר"מ אריק הנ"ל אוסר אף בדיעבד שלא לצאת משום פירות משומר, וכדעת האוסרין ולא לזכרם – גם שלא להחזיק עוברי עבירה, כבגיטין ס"א.

מסקנה

נראה לפי דבריהם שמותר להוציא לצורך מצוה תוך שמירת הלכות שביעית כראוי פירות או יין. אולם לצרכי הרשות עדיף מלכתחילה שלא להוציא.

למי שירצה לסמוך להתיר דיש לו על מה לסמוך. זה דוקא לאותן שקבלו אתרוגין מא"י במתנה, שלא שייך איסור סחורה, וגם כבר הם בחו"ל, אבל לכתחילה ליקח בשם מהסוחרים, דיש חשש סחורה, ואיסור הוצאת פירות שביעית לחו"ל, ודאי דיש לחוש באתרוגין משדות ישראל, כמבואר בברי"צ יו"ד ח"ב סי' קכ"א הנ"ל, וכן ראיתי בספר ביכורי שלמה סי' ל"ו בשם הגאון ר"ש סאלאנטי האב"ד מירושלים, שהזהיר לקנות

סימן מא

יצוא אתרוגים בשנת השמיטה

- לחו"ל.
ב. איסור סחורה בפירות שביעית.
ג. איסור שמור בשביעית בפירות נכרי, האם אוסר באכילה.
ד. איסור נעבד בשביעית בפירות נכרי, האם אוסר באכילה.
ה. מה דין אתרוג לאחר היתר מכירה.

א. יצוא פירות שביעית

כמה דעות בפוסקים בטעם איסור הוצאת פירות א"י לחו"ל בשביעית:
(א) דעת הרמב"ם (הל' שמיטה ויובל פ"ה הי"ג) שאין להוציא משום קדושת פירות שביעית, ודעת הראב"ד והר"ש (על הספרא בהר פ' א, ט) שאסור להוציא שמא יחליף בפירות חו"ל ולא ינהג בהם בקדושה.
(ב) דעת תוספות בפסחים (נג ע"ב) שמותר להוציא לחו"ל שלא לצורך אכילה, אבל צריך לשמור על דיני סחורה וביעור.
(ג) דעת הר"ש והרא"ש (שביעית פ"ו מ"ה)

הוצאת אתרוגים מארץ ישראל בשביעית ויצאה בהם ידי חובת מצות ארבעה מינים היא שאלה שעלתה על הפרק לפני כמאה ושלושים שנה (שמיטת תרמ"ב). לאחר שסוחר אתרוגי קורפו ייקרו אותם מאד והיה חשש מעשי שרבים לא יוכלו לקיים מצות אתרוג בגלל מחירו.

בדורות ראשונים הדיון נסב על קניית אתרוגים מנכרים בארץ ישראל בשנת השמיטה. בדורות מאוחרים יותר עלתה שאלת הקנייה ממגדלים יהודים, והאם לעשות זאת עפ"י היתר מכירה או אף בלעדיו. השאלה היתה לגבי המוכרים – כאשר הם יהודים שומרי שמיטה, ולגבי הקונים האם ניתן לצאת בהם ידי חובה, אם נעשו איסורים באתרוגים בחלק מהלכות שמיטה. הנושאים שעסקו בהם הפוסקים ביחס ליצוא אתרוגים בשביעית הם:

א. איסור יצוא פירות שביעית מא"י

חבל נחלתו

שהפריז אותו גאון עוד לומר שהמוכר וקונה אותם הוא ככופר במעשה בראשית ואם בפרהסיא הוא כמחזלל שבת בפרהסיא שהוא כמומר וחשוד על כל התורה הוא טעות בדבר משנה בכורות דף ל' החשוד על השביעית א"ח על המעשרות, וגם בשבת גופה הוא רק בחשוד על ל"ת ולא על עשה ואיסור סחורה הוא רק עשה, ובגיטין דף נ"ד איתא נחשדו ישראל על השביעית, אף לעבוד, ומ"מ ודאי לא היו חשודין על כל התורה".

ב. איסור סחורה בפירות שביעית

דרך הקניה של אתרוג בשנת השמיטה כבר מובאת במשנה ובש"ס בסוכה (לט ע"א).

הפוסקים מעירים שאיסור סחורה הוא לאו הבא מכלל עשה – "לאכלה ולא לסחורה". כמו"כ מעירים הפוסקים שאף אם נקנו האתרוגים בדרך אסורה, הם לא נאסרו בדיעבד לאכילה ולקיים בהם מצוות.

בשו"ת בית יצחק (יו"ד ח"ב סי' קכא) כתב שבשל נכרי אין איסור סחורה. ומסיק שכיון שיש כאן שלשה ספיקות מותר לקנות מנכרי אתרוג. והספיקות הם: שמא הלכה כב"י (ולא כמב"ט ומהרי"ט) שיש קנין לנכרי בא"י לענין שביעית, ולכן בשל נכרי לא נוהגת שביעית. ועוד שמא הלכה כב"י ששמיטה בזה"ז מדרבנן¹. ועוד יש ספק אם באתרוג הולכים אחר חנטה או אחר לקיטה². אבל לגבי קניה מישראל בשמיטה

ותוס' בפסחים בתירוץ אחד שלכתחילה אסור להוציא ובדיעבד מותר.

ד) דעת פאה"ש (סי' כד בי"ש ס"ק נו על פי הר"ש) שמותר להוציא פירות שביעית לחו"ל כשאינם צרכי חיי נפש, וצריך לנהוג בהם קדושת שביעית.

בתוספת שבת על שבת הארץ (הערות 15-17) הובאו עוד שתי דעות להקל ביצוא פירות שביעית: דעת הגר"ח ברלין שאם ניטע ע"מ ליצא מותר ויש חולקים שאין להקל. ודעות שהובאו בבית רידב"ז שהותר כאשר פירות שביעית בא"י מרובים ביותר. ולשתי הדעות צריך לנהוג בפירות שמביאים לחו"ל את כל דיני הקדושה היינו דיני סחורה וביעור.

דעת הפוסקים (שו"ת אמרי יושר ח"א סי' קפג) היא שאם הוצאו פירות שביעית לחו"ל אינם אסורים בדיעבד לאכילה וממילא ניתן לצאת בהם י"ח ארבעה מינים. ובאמרי יושר דן שבפירות נכרי אין כלל איסור הוצאה לחו"ל. ומביא את דעת המב"ט (ח"ג סי' מג) שאיסור הוצאה לחו"ל נוהג אף בשל נכרי, ואם הוצאו לחו"ל נאסרו הפירות באכילה, אבל מסיק שכיון שאם הוחזרו לא"י הותרו באכילה עד הביעור, אף בחו"ל יוצאים בהם י"ח. ומסיק האמרי יושר שעדיף להביא אף אתרוג מחו"ל (קורפו) ולברך על שניהם.

בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפו) כתב שיוצאים י"ח באתרוגים שהוצאו לחו"ל ומסיק: "ולכן אין לחוש למה שאסרם גאון אחד ליקחם ולצאת בהם, ומה

1. הערת הרה"ג אביגדר נבנצל – רב העיר העתיקה ירושלים: אין זה היתר אלא כלפי הדאורייתא.
2. ספק זה יועיל אם החנטה בשנה אחת והלקיטה בשנה אחרת, וכן אם הולכים עפ"י דעת השל"ה

נשאר בצ"ע מחמת איסור הוצאה לחו"ל ומחמת איסור סחורה.

בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' קפג) מביא מתשו' מבי"ט (ח"ג סי' מה) שכיון שאיסור זה לא חל על הגוי אף ישראל הקונה ממנו יכול לומר: אתינא מכח גברא דלא מצית לאשתעווי דינא בהדיה. ודוחה דברי הבית יצחק שכתב שסברא זו אינה מובנת.

הרב זצ"ל בשו"ת משפט כהן (סי' פז) כתב: "מכ"ק הגיעני, ע"ד האתרוגים דהאי שתא בא"י. הנה אלה שמכרו את פרדסיהם (לנכרי) נוהגים ע"פ היתר הידוע, שהמכירה מפקעת ואין בזה משום קדושת שביעית, וממילא אין כאן משום איסור הוצאה לחו"ל, גם יש מהראשונים דס"ל, שכל איסור הוצאה הוא לאחזר הביעור דוקא. ואלו שיקנו, מסתמא יקנו מהפרדסים המכורים לא"י. ולרווחא דמילתא ראוי להתנות עם המוכר בא"י, שכל הדמים יהיו רק בעד הכלים והחבילה, ועצם הפירות יהיו במתנה בהבלעה, כסוגיא דסוכה ל"ט א', אמתני' דהתם, כדי לצאת מחשש סחורה, וה"נ ראוי לעשות לכתחילה במכירת האתרוגים, שיהיו עם הלולים ביחד בהבלעה, ופלט' מדין דמי שביעית ומאיסור סחורה, דעכ"פ כל מה דאפשר לאהדורי בתר תקנתא טפי עדיף. ובשמיטה דשנת ת"רע"י העברה תקנת' חותמות כאלה, להניחם על הלוחות של המחירים (פרייזקוראנטין) שבשנה זו המחירים הם על הכלים והעבודה של החבישה (=אריזה) וההובלה, והפירות עצמן הם

מובלעים בהם במתנה".

וכן בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ה סי' מב) כתב: "אבל מצד איסור סחורה בפירות שביעית צריך לקנותו בהבלעה שהוא גם עם הלולב והדסים, וכן הוא הדרך גם בכל שנה לקנות עם לולים".

ג. איסור שמור בפירות שביעית, האם אוסר באכילה

בשו"ת אמרי יושר (ח"א סי' קפג) מעלה את השאלה שלשיטת המבי"ט והמהרי"ט – שביעית נוהגת בשל נכרי, וכיון שהנכרים משמרים את פירותיהם נאסרו הפירות משום משומר עפ"י שיטת רבותיו של רש"י ביבמות (קכב ע"א) ור"ת (סוכה לט ע"א). ומביא להקל בשל נכרים עפ"י תשובת הראב"ד בתמים דעים (סי' רמא) שאצל גוי משומר לא נאסר כיון שאינו מצווה על השמיטה. ומביא שכמה אחרונים כתבו סברא זו (מהרי"ט ח"א סי' מג, כפ"ת סוכה לט, מנ"ח מצ' פב).

טענה זו ניתנת להיטען אף לגבי פ"ש לאחר היתר מכירה שיש בהם איסור שימור לשיטת המבי"ט. בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"א סי' קפו, או"ח ח"ה סי' מב) מעלה את השאלה שפירות לאחר היתר מכירה שהם של נכרים אף הם לשיטת הראשונים הנ"ל נאסרים באכילה. ודוחה זאת שלפי רוב הראשונים משומר מותר באכילה ולכן כשר לצאת בו י"ח ארבעה מינים.

שט"ו בשבט ראש השנה לשביעית. אבל אם א' בתשרי ר"ה לשביעית אף בפרי האילן בדרך כלל חנטה ולקיטה יהיו באותה שנה.

חבל נחלתו

ד. איסור נעבד בשביעית בפירות נכרי, האם אוסר באכילה.

בש"ת אמרי יושר (ח"א סי' קפג) מעלה את השאלה שלשיטת המבי"ט והמהרי"ט – שביעית נוהגת בשל נכרי וא"כ יש לחוש מצד נעבד. ואעפ"י שבמסכת שביעית (פ"ח מ"ב) נאמר ששדה שנטייבה אוכלים פירותיה בשביעית, אולם יש ראשונים כמו הראב"ד בתמים דעים, הרמב"ן, הרשב"א והריטב"א ביבמות הסוברים שפירות שנעבדו בשביעית אסורים באכילה, וא"כ האתרוגים פסולים לנטילה. ומסיק שמסתמא קונים פירות נכרי בשביעית ואין חוששים לעבודה. ועוד הרי הב"י חולק וסובר שאין שביעית כלל בשל נכרי, ולכן בדיעבד האתרוגים כשרים לנטילה.

ה. אתרוג מהיתר מכירה

בש"ת אמרי יושר (ח"א סי' קפג) מסיק: "ובשדות שנמכרו לגוי כפי היתר שטר מכירה כיון שרבים מפקפקים על ההיתר ודאי דאין לברך עליו לבדו בלתי צירוף אתרוג חו"ל עמו".

וכן החזו"א (שביעית סי' י אות ו ד"ה ואם שולחין) כתב: "ואם שולחין את האתרוגין לחו"ל יש בזה משום אין מוציאין פירות שביעית לחו"ל, ומ"מ אין הפירות נאסרין ויוצאין בהן וכש"כ אם מכרו פרדסיהן לנכרי".

הרב זצ"ל בשו"ת משפט כהן (סי' פו) כתב שהוא מיקל לאחרים ליצא אתרוגים לאחר היתר מכירה אולם לעצמו החמיר

בכך וכן סיים: "אמנם על הכלל כולו דעתי להתיר בפשיטות ע"י ההפקעה (=היתר מכירה)".

ו. הלכה למעשה

האג"מ (או"ח ח"ה סי' מב) פסק: "ולכן גם בשנת שמיטה יש להדר ליקח אתרוגי א"י יותר משל שאר מקומות כשאינם מורכבים, כמו שמהדרין בכל השנים. ומצד איסור הוצאה לחוץ לארץ שעל המוציאין, אין נוגע זה להלוקחיהם. והם אפשר סמכו על התוס' דשלא לאכילה מותר, כיוון דאיסור דרבנן הוא. ואף אם סמכו על היתר המכירה שעשו ע"י הוראה אין למחות בידם כמו שנתבאר באג"מ שם. ולכן יכולים לקנותם בככל השנים, אבל דוקא עם לולב".

לעומתו בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' קפה) הסיק שמותר רק בדיעבד: "והנה כל מה שכתבתי לעיל, למי שירצה לסמוך להתיר דיש לו על מה לסמוך, זה דוקא לאותן שקבלו אתרוגין מא"י במתנה, שלא שייך איסור סחורה, וגם כבר הם בחו"ל, אבל לכתחילה ליקח בשם מהסוחרים, דיש חשש סחורה, ואיסור זהוצאת פירות שביעית לחו"ל, ודאי דיש לחוש באתרוגין משדות ישראל, כמבואר בבי"צ יו"ד ח"ב סי' קכ"א הנ"ל, וכן ראיתי בספר ביכורי שלמה סי' ל"ו בשם הגאון ר"ש סאלאנטי האב"ד מירושלים, שהזהיר לקנות רק של גוים – והגאון ר"מ אריק הנ"ל אוסר אף בדיעבד שלא לצאת משום פירות משומר, וכדעת האוסרין ולא היו לכם – גם שלא להחזיק עוברי עבירה, כבגיטין ס"א".

ולכן, יהודים היושבים בחו"ל וקונים

חבל נחלתו

ארבעה מינים מא"י ינהגו או לפי האג"מ בקניה בהבלעה מישראל, או לפי החלקת יעקב בקניה מנכרי.³

סימן מב

לדון כף זכות

שאלה

האם לדון לכף זכות היא מצוה מן התורה או מידה מן המידות הטובות?

תשובה

א. בחומש ויקרא (יט, טו) נאמר: "לא תעשו עול במשפט לא תשא פני דל ולא תהדר פני גדול בצדק תשפט עמיתך". בפשטות כל הפסוק מדבר בציוויים על דיינים הדנים בבית דין ואף המילים: "בצדק תשפט עמיתך" היא הוראה לדיין בעת הדיון בבית הדין שלא להפלות בין בעלי הדין ולא בעניינים שבין אדם לחבירו. אעפ"כ רש"י מפרש: "בצדק תשפט עמיתך – כמשמעו. דבר אחר הוא דן את חברך לכף זכות".¹ ומקורו בספרא קדושים (פרשה ב פרק ד).

וכן הגמרא בשבועות (ל ע"א) כותבת: "ד"א: בצדק תשפט עמיתך – הוא דן את חברך לכף זכות". ומפרש רש"י בשבועות: "הוא דן את חברך לכף זכות – ולא בדין בעלי דינים הכתוב מדבר אלא ברואה חבירו עושה דבר שאתה יכול להכריעו לצד עבירה ולצד זכות הכריעו לזכות ואל תחשדהו בעבירה". וכן הרמב"ם בספר המצוות (מ"ע קעז) מסביר שלדון לכף זכות הוא חלק ממצוות 'בצדק תשפט עמיתך' וז"ל: "ויש בו עוד שראוי לדון את חברו לכף זכות (שבועות וספרא שם) ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא לטוב וחסד". ומשמע שהוא חלק מן המצוה. והחינוך (מצוה רלה) הוסיף במצוה זו: "ועוד יש בכלל מצוה זו לדון את חברו לכף זכות ולא יפרש מעשיו ודבריו אלא

3. הערת הרה"ג יעקב אריאל רב העיר רמת-גן: חילוק התוס' בפסחים בין הוצאה לסחורה לבין אכילה לא מובן, מה הסיבה לחילוק זה? ויש גורסים בדבריהם להפך. לכן נראה שעיקר האיסור הוא כדעת הר"ש בגלל הביעור שצריך להיות בארץ ובאתרוג ספק אם יש בכלל ביעור כי הוא דר באילן משנה לשנה ללא הפסק. אך גם אם נניח שהגל הזה של האתרוגים שנקטפו לכבוד חג הסוכות יש לו ביעור אפשר לייצא את האתרוגים ולהודיע ללקוחות שירקחו מהם מרקחת ויאכלו עד טו בשבט (הסברה נותנת שהביעור אינו לפני תאריך זה). ועיין מש"כ באהלה של תורה ח"ג סי' ח.

1. וכ"כ: הלכות גדולות (סי' נ הל' הדיינין), רי"ף שבועות (יג ע"ב), רא"ש (שבועות פ"ד סי' ג), סמ"ק (מצוה ח).